

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI

ADABIY TANQID NAZARIYASI

fanining o'quv dasturi

(1-kurs magistratura talabalari uchun)

Bilim sohasi: 200 000 – San'at va gumanitar fanlar
Ta'lim sohasi: 230 000 – Tillar
Mutaxassisligi: 70230104 – Adabiyotshunoslik (O'zbek adabiyoti)

Toshkent-2024

Fan/modul kodi ATN104		O'quv yili 2024-2025	Semestr 1	ECTS – Kreditlar 4
Fan/modul turi Tanlov		Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 4
1	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Adabiy tanqid nazariyasi	60	60	120
2	<p>I. Fanning mazmuni</p> <p>Fanni o'qitishdan maqsad – magistratura talabalarni –“Adabiy tanqid nazariyasi” fanini o'zlashtirishda o'qitishning ilg'or va zamonaviy usullaridan foydalanish, yangi informatsion-pedagogik texnologiyalarni tatbiq qilish muhim ahamiyatga egadir. Dasturda ko'rsatilgan mavzular ma'ruza, seminar mashg'ulot, seminar mashg'ulotlari shaklida olib boriladi. Shuningdek, fanning dolzarb masalalari talabalarga mustaqil ta'lim sifatida o'zlashtirish uchun beriladi. Fanni o'zlashtirishda darslik, o'quv va uslubiy qo'llanmalar, ma'ruza matnlari, tarqatma materiallar, texnik vositalardan foydalaniladi. Ma'ruza va amaliy mashg'ulotlari zamonaviy pedagogik texnologiyaning “bumerang”, “matbuot konferensiyasi” singari ilg'or metodlari orqali hamda slaydlar, multimedia namoyishlari bilan o'tkaziladi.</p> <p>Fanning vazifasi – “Adabiy tanqid nazariyasi” taraqqiyot tamoyillari, davr adabiyotini yuzaga keltirgan omillar, qonuniyatlar, o'ziga xos xususiyatlari, tanqid namoyondalari biografiyasi, badiiy tahlil tamoyillari, jahon adabiyotiga xos istilohiy ma'nolari va tarixiy taraqqiyotini o'rganish malakasi va bilimiga ega bo'lish.- tarixiy, adabiy va ilmiy asarlarning jamiyat, millat va shaxs rivojidagi rolini baholay olish.</p>			

II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

III.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

1-mavzu. Adabiy tanqid nazariyasi fani sifatida

Fanning o'rganilish obyekti, uning boshqa fanlar bilan aloqasi. Adabiy tanqidning mohiyati, uning lug'aviy ma'nosi. O'zbek tanqidchiligi tarixida ilmi naqd, ilmi bad'i singarilarning o'rni. Adabiy tanqidning vazifasi tanqid qilish emas, go'zallikni kashf etish ekanligi. Adabiy tanqidchilikning ijtimoiy, ilmiy, estetik asoslari. O'zbek adabiy tanqidchilik tarixini davrlashtirish prinsiplari. Adabiy-tarixiy jarayonda badiiy adabiyotning adabiy tanqid bilan uzviylikda rivojlanishi. .

2-mavzu. Adabiy tanqid genezisi.

Adabiy tanqid ilmda o'ziga xos hodisa sifatida dastlab Platon, Aristotel, Aristarx faoliyatlarida antik zamonda namoyon bo'lishi, tanqidning ilk unsurlari xalq og'zaki ijodida boshlanishi.. O'tmishda badiiy asar haqida ikki xil: og'zaki va yozma shakllarda fikr bildirish.

3-mavzu. O'zbek adabiy tanqidining shakllanishi

Adabiy tanqidning vujudga kelishi, uning istilohiy ma'nolari va tarixiy taraqqiyoti. O'zbek tanqidchiligi tarixida ilmi naqd, ilmi bade' sinagarilarning o'rni. Mumtoz o'zbek tanqidchiligining sharh, talqin, tafsir, tazkira, hasbi hol sinagri janrlari haqida ma'lumot. Adabiy tanqid kashf etish san'ati.

4-mavzu. Adabiy tanqidda vulgar sotsiologizm

Tanqidchilikdagi o'zgarishlar: zamonasozlik ohanglari. Sotti Husayn, Olim Sharafiddinov, A. Sa'diy kabilar ijodi. O'zbek adabiyotshunosligida mumtoz merosga munosabat. Badiiy asarlarga sinfiylik nuqtai nazaridan yondashuv. Oybek, I.Sulton, H.Yoqubovning adabiy-tanqidiy qarashlari.

5-mavzu. O'zbek adabiy tanqidchiligida metodlar

O'zbek adabiy tanqidchiligida biografik metod: hasbi hoi, manojib, tanqidiy ocherk, adabiy portret, XX asr o'zbek tanqidchiligida badiya, xotira singari janrlarning takomili.

6-mavzu. O'zbek adabiy tanqidchiligida metodlar (davomi)

Adabiy tanqidda metodlarning o'rni, vazifasi. Struktural, formal metodlarga xos xususiyatlar. Adabiy tanqidda muallif va davr munosabati. Badiiy matn poetikasidagi o'zgarishlar.

7-mavzu. Adabiy tanqidda tahlil imkoniyatlari

Adabiy matnni o'qish, o'zlashtirish muammosi. Talqiniy yondashuvlar yoxud maqsadli tahlil. Talqiniy jarayon: tahlil yo'llari, maqsad va vazifalari.

8-mavzu. Adabiy tanqidda tahlil va talqin muammolari

Talqiniy jaravon: tahlil yo'llari, maqsad va vazifalari. Tahlil-adabiy tanqidiy faoliyatning asosi, talqinning namoyon bo'lishi, qadriyat bahosining zuhurlanishi. Tahlil-matn mohiyatiga kirib borish, ma'no qallamlarini qunt, ziyraklik bilan o'rganish, so'zlar, hatto ohanglarga yuklangan vazifa-ma'nolarni qalbning nafasat, tarzusida o'lichash.

9-mavzu. Adabiy tanqid va badiiy tanqid

Adabiy tanqid va badiiy tanqid shu yo'nalishga asoslangan ilmiy-biografik tadqiqotning keng tarqalgan janridir. Unda ijodkoming yaxlit qiyofasini yaratishga ahamiyat beriladi.

10-mavzu. Adabiy tanqid janrlari.

Adabiy tanqidning janriy tasnifi. Tanqidning maqola, portret, ocherk singari janrlarida ko'plab asarlar yaratilganligi. XXI asr o'zbek tanqidchiligida badia, xotira singari janrlarning avj olayotganligi. Taqriz. Uning mohiyati. Taqriz shakllari. Taqriz o'y, taqriz bahs, taqriz-dialog singarilar. Taqriz tarixiga bir nazar. Adabiy muloqotga asoslangan janrlar. Adabiy suhbat janriga xos xususiyatlar

11-mavzu. Abdurauf Fitrat, Cho'lpon, Vadud Mahmudning adabiy-tanqidiy qaraqarashlari

Abdurauf Fitrat, Cho'lpon, Vadud Mahmudning adabiy-tanqidiy qaraqarashlarini o'rganish, tanqidiy asarlari va maqolalari bilan tanishib, tahlil qilish.

12-mavzu. Ozod Sharafiddinov, M. Qo'shjonovlarning adabiy-tanqidiy qarashlari

Ozod Sharafiddinov, M. Qo'shjonovlarning adabiy-tanqidiy qarashlarini ilmiy asosi, ilmiy asarlari, tanqidiy maqollari tahlili

13-mavzu. Umarali Normatov, Baxtiyor Nazarov, Abdug'afur Rasulov va Ibrahim Haqqulovlarning adabiy-tanqidiy qarashlari.

Umarali Normatov, Baxtiyor Nazarov, Abdugʻafur Rasulov va Ibrahim Haqqulovlarning tanqidiy qarshlarini oʻrganish. Oʻzbek tanqidchiligida I.Sulton, M.Qoʻshjonov, B.Nazarov, M.Mamajonov, N.Karimov portretlari. O.Sharafiddinovning A.Qahhor, S.Ahmad, O.Yoqubov, A.Muxtor, P.Qodirovga bagʻ ishlangan portret maqolalari.

14-mavzu. Istiqlol davri tanqidchiligi

Mustaqillik davri adabiyoti va adabiy tanqid. Inson va jamiyat. Makon va zamon, shakl va mazmun tushunchasini ilmiy-estetik tahlil va talqin etish, badiiy asarni yangi tamoyillar asosida talqin etish. Mustaqillik davri tanqidchiligi namoyandalari. Istiqlol davri tanqidchiligida yosh munaqqidlarning ishtiroki. Istiqlol davri tanqidchiligida mahorat muammosi. Adabiy tanqidchilikda tur va janrlar talqini. Talqin, tahlildagi yangicha nazariyalarning maydonga kelganligi.

15-mavzu. Munaqqid uslubi va mahorat masalasi

Munaqqid uslubining shakllanishi. Badiiy asarga yondashuv jarayoni. Munaqqid mahorati masalasi. Uslub-ijodkor oʻzligi. Tanqidchilikda uslubiy rang-baranglik. Tanqidchilikda badiiylik masalasiga eʼtiborning ortishi.

III. Amaliy mashgʻulotlar boʻyicha koʻrsatma va tavsiyalar

Amaliy mashgʻulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

Adabiy tanqid ijtimoiy-estetik mohiyati

Oʻzbek adabiy tanqidchiligining shakllanish tamoyillari

Vadud Mahmud va Choʻlponning adabiy-estetik qarashlari

Sanʼat asarlarini baholash

Adabiy tanqidda taqrizning oʻrni

Adabiy tanqid va adabiy jarayon

Adabiy tanqid va adabiy jarayon (davomi)

Umarali Normatovning adabiy tanqidiy qarashlari

Naim Karimov adabiyotshunos olim

Ibrohim Gʻafurovning adabiy-tanqidiy qarashlari

Adabiy suhbat janri va uning bugungi taraqqiyoti

Adabiy portret janri

Adabiy-tanqidiy maqola

Tarixiy-biografik yondashuvga asoslangan adabiy
tanqid janrlari

Adabiy tanqidda tahlil va talqin muammolari.

Izoh: Amaliy mashg'ulotlari talabalarni qiyosiy adabiyotshunoslik ilmiga oid ma'lumotlar bilan mustaqil tanishishga, ularni nazariy nuqtai nazaridan tahlil va talqin etishga yo'naltiradi. Talabalar egallagan bilimlarini dars chog'ida munozara yoki ma'ruza shaklida himoya qiladi. Amaliy mashg'ulotlarida talabalar mumtoz tarixiy poetikaning ilmiy muammolari to'g'risida amaliy ko'nikma va malaka hosil qiladilar.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

"Adabiy tanqid nazariyasi" fanini o'rganuvchi talabalar auditoriyada olgan nazariy bilimlarini mustahkamlashda ko'nikma hosil qilish uchun mustaqil ta'lim tizimiga asoslanib, kafedra o'qituvchilari rahbarligida, mustaqil ish bajaradilar. Bunda ular qo'shimcha adabiyotlarni o'rganib hamda Internet saytlaridan foydalanib referatlar va ilmiy dokladlar tayyorlaydilar, amaliy va seminar mashg'ulotlari mavzusiga doir uy vazifalarini bajaradilar, ko'rgazma qurollar va slaydlar tayyorlaydilar.

Talaba mustaqil ishni tayyorlashda fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda, quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik;
- darslik va o'quv qo'llanmalar bo'yicha fan boblari va mavzularini o'rganish;
- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruza qismini o'zlashtirish;
- maxsus adabiyotlar bo'yicha fan bo'limlari yoki mavzulari ustida ishlash;
- talabaning o'quv, ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bogliq bo'lgan fan bo'limlari va mavzulami chuqur o'rganish;
- faol va muammoli o'qitish uslubidan foydalaniladigan o'quv mashg'ulotlari;

- mustaqil ish uchun quyidagi topshiriqlarni bajarish tavsiya etiladi;
- amaliy va seminar mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rish.

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etilgan mavzular:

O.Sharafiddinov hayoti va "Dovondagi o'ylar" asarini o'qib o'rganish

XX asrning 20-30 yillari tanqidchiligi

Oybek, I.Sulton, H.Yoqubov adabiy-tanqidiy ijodi

O.Sharafiddinov "Jahon adiblari adabiyot haqida".

M.Qo'shjonov "Tanlangan asarlar".

S.Mamajonov, I. G'afurov adabiy-tanqidiy ijodi

N. Karimov va U. Normatov adabiy-tanqidiy ijodi

A.Rasulov "Tanqid, tahlil, baholash"

"Ozod vatan saodatini" kitobi tahlili

Izoh: Dasturni shakllantirish jarayonida mustaqil ta'lim soatlari hajmiga mos holda mavzularni tanlab belgilash tavsiya etiladi. Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.

Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan darslik va o'quv qo'llanmalar bo'yicha fan boblari va mavzularini o'rganish, talabani o'quv, ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog'liq bo'lgan fan bo'limlari hamda mavzularni chuqur o'rganish tavsiya etiladi.

VI. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)

Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:

- badiiy asarni tanqidiy mohiyatini chuqurroq anglash uchun mumtoz janrlarni tadqiq etish ko'nikmasini hosil qilish;
- mavjud matnlarni tanqidiy nuqtai nazaridan tahlil va tadqiq etishi, teran ilmiy-nazariy xulosa va yechimlarga kelish ko'nikmasini shakllantirish;
- o'zbek tanqidiy adabiyotining tarixiy ildizlari va namunalarini tanqidiy masalalari bilan aloqadorlikda o'rganishga kirishish;

	<p>- o'zbek adabiyotini tanqidiy namunalari Sharq va jahon adabiyoti kontekstida qarash;</p> <p>- egallangan bilim va malakani xalq ma'naviyatini rivojlantirish yo'lida amaliyotga tatbiq etish <i>malakasini egallashi lozim</i>.</p> <p>VII. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <p>ma'ruzalar;</p> <p>seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar);</p> <p>taqdimotlarni qilish;</p> <p>individual loyihalar;</p> <p>jamo bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.</p>
4.	<p>VIII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.</p>
5.	<p>Asosiy adabiyotlar:</p> <p>O'QUV ADABIYOTLARI VA AXBOROT MANBALARI</p> <p style="text-align: center;">Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Valixo'jaev B. O'zbek adabiyotshunosligi tarixi. (X-XIX asrlar). –T.: O'zbekiston, 1993. 2. Nazarov va b.O'zbek adabiy tanqidi tarixi– T.: O'qituvchi, 2012. <p style="text-align: center;">Qo'shimcha adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mirziyoev Sh. Erkin va faravon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda o etamiz. – T.: O'zbekiston, 2016. 2. Mirziyoev Sh. Buyuk kelajagimizni mard va olijnob xalqimiz bilan birga miz. – T.: O'zbekiston, 2017. 3. Alimbekov A. Yulduzning besh qirrası. – T.: Muharrir, 2012. 4. A'zam E. Shovqin. T.: O'zbekiston, 2011. 5. Do'stmuhammad X. Ijod – ko'ngil munavvarligi. – T.: Mumtoz so'z, 2010. 6. Jo'raqulov U. Hududsiz jilva. – T.: Fan, 2006. 7. Yo'ldoshev Q. Yoniq so'z. – T.: Yangi asr avlodi, 2007. 8. Karimov B. Qodiriy sog'inchi. – T.: Fan, 2004. 9. Normatov U. Ko'ngillarga ko'chgan she'riyat. – T.: 2006.

10. Normatov U. Ijodkorning dahlsiz dunyosi. – T.: 2009.
11. Rasulov A. Betakror oʻzlik. – T.: Mumtoz soʻz, 2009.
12. Rasulov A. Uslub – isteʼdod portreti. – T.: 2013.
13. Rasulova U. XX asr qissachiligi (poetik izlanishlar va taraqqiyot byillari). - T.: 2020.
14. Sanjar Sodiq. Ijodning oʻttiz lahzasi. – T.: Sharq, 2005.
15. Sulton I. Ozod. T.: Sharq, 2012.
16. Ulugʻov A. Qalb qandili. Akademnashr, 2013.
17. Xoldorov D. Ijod mohiyati – uslub xosiyati. – T.: Turon zamin ziyo, 2017.
18. Sharafiddinov O. Ijodni anglash baxti. – T.: Sharq, 2004.
19. Oʻzbek modern sheʼriyati. T.: Yangi asr avlodi, 2003.
20. Quronov D. Zavqimdan bir shingil. – T.: 2013.
21. Qoʻshjonov M. Oʻzbekning oʻzligi. – T.: Meros, 1994.
22. Gʻafurov I. Hayo – xaloskor. – T.: 2006.
23. Hamdamov U. Yangilanish ehtiyoji. – T.: 2002.
24. Hamdamov U. Badiiy tafakkur tadriji. – T.: Yangi asr avlodi, 2002.

Axborot manbalari:

1. www.literature.uz
2. www.ziyonet.uz
3. www.natlib.uz

7.	<p>O'quv dastur Termiz davlat universiteti O'zbek filologiyasi fakulteti Kengashning 2024-yil "26" 02 dagi 1 -sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan, Termiz davlat universiteti Kengashning 2024-yil "30" 02 dagi 1 -sonli qarori bilan ma'qullangan.</p>
8.	<p>Fan/modul uchun mas'ullar:</p> <p>Arslonov A. – Termiz davlat universiteti, “O‘zbek adabiyotshunosligi” kafedrası mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori. Shofiyev O. - Termiz davlat universiteti, “O‘zbek adabiyotshunosligi” kafedrası dotsenti, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori.</p>
9.	<p>Taqrizchilar:</p> <p>N. T. Yuldashev – Termiz davlat universiteti “O‘zbek adabiyotshunosligi” kafedrası dotsenti. S. Z. Raimova – Termiz davlat universiteti “O‘zbek adabiyotshunosligi” kafedrası dotsenti.</p>